

Kiszely-Papp Deborah

Dohnányi Archivum

A Queens College Dohnányi-kéziratai

Mintegy húsz éve váratlanul jó néhány kéziratra bukkantak a New York-i Schola Cantorum által 1959-ben a Queens College zenei könyvtárának (a továbbiakban QCML) adományozott jelentős mennyiségű kóruskotta között.¹ 1992-ben, amikor a Queens College-ban voltam egyetemi tanársegéd,² a QCML akkori vezetője, Dr. Joseph Ponte megkért, hogy vizsgáljam meg a kéziratokat, melyek többsége Dohnányi Ernő *Hitvallás – Nemzeti ima* (1920) című, Papp-Váry Eleménné³ versére írott művének különféle átíratait tartalmazta. Dr. Ponte azt remélte, meg tudom állapítani, a kéziratok között van-e eredeti, s ha igen, melyek azok; erre a kérdésre az intézmény két professzora, Rufus Hallmark és William Rorick 1986 óta kereste a választ. A professzorok Dohnányi leszármazottjaival és magyarországi zenetudósokkal is levelezésben álltak. Első körben a szerző aláírását kívánták hitelesíteni, másodsorban pedig ki akarták deríteni, lehetséges-e csere keretében Magyarországra küldeni a kéziratokat. Kutatásukat azonban meglehetősen közöny fogadta, a levelezési dossziében mindössze egy választ találtam, amelyben Christoph von Dohnányi titkárnője válaszolta, hogy Dohnányi aláírása eredeti.

A vizsgálatokból kiderült, hogy a tekintélyes mennyiségű kézirat a következőket tartalmazza:

A) nyolc kéziratot – melyek közül hat autográfnek bizonyult – a *Hitvallás – Nemzeti ima* különféle ének-zongora és a *cappella* kórusátíratait,

B) a *Hitvallás* eredeti (tenor szólóra, vegyeskarra és zenekarra írott) változatát teljes, huszonhat zenekari szólamot tartalmazó kézírásos másolatban,⁴

C) Dohnányi *Zongora-gordonka szonátája* (op. 8) részletének egy meg nem jelölt, violinkulcsos hangszerre és zongorára írott, addig nem ismert autográf átíratát.

Az A csoport hat kézirata a Rózsavölgyi és Társa (a továbbiakban R&T) által kiadott kotta nyomdai előzménye, amely a sajtó alá rendezéssel kapcsolatos, különböző színű ceruzáírással, időnként tollal írt idegen kezű bejegyzéseket is tartalmaz.

¹ A New York-i Schola Cantorum 250 fős vegyeskar volt, amelyet Kurt Schindler karnagy-zenetudós az 1909-ben alapított MacDowell Chorus továbbfejlesztéseként hozott létre 1912-ben a céllal, hogy „oktatói központot alapítson a kóruszene fejlődésének és értékelésének elősegítésére, amely – demokratikus művészeti forma lévén – ugyanolyan elismertségnek kellene örvendjen ebben az országban, mint Európában”. Schindler 1926-os visszavonulásáig állt a Schola Cantorum élén, és ő írta az együttes koncertjeinek kísérőszövegét. Utóda Hugh Ross lett, aki több mint 60 évig állt a kórus élén. Lásd Natalie Curtis: „The music America buys: what the New York season offers in many fields”, in *The Craftsman* (1913. január), 399–400.

² A Queens College a City University of New York hálózatához tartozik.

³ Papp-Váry Eleménné Sziklay Szeréna (Rozsnyó 1881–1923 Budapest) költőnő, az I. világháború idején több verseskötetet adott ki.

⁴ Bemutató: 1920. december 27., Budapest, Zeneakadémia. Székelyhidy Ferenc dr. (ének), Palestrina Kórus, Operaházi Zenekar, vezényelt Dohnányi. Az autográf kézirat végén a komponálás befejezésének időpontja: „Budapest, 1920. decz. 23. án.”

Dr. Ponte meggyőződése volt, hogy a Dohnányi-kéziratoknak utóbb vissza kell térniük Magyarországra – mint mondta, „az őket megillető helyre”. 1994 szeptemberében tehát, midőn e sorok írója Fulbright-ösztöndíjasként Magyarországra került, megbízták a legértékesebb kéziratok visszaszolgáltatásával: a vokális átíratok mindegyikét, valamint a violinkulcsos hangszerre és zongorára készült átíratot a Queens College adományaként átadtam az Országos Széchényi Könyvtárnak (OSZK). Érdekes módon az amerikai intézmény e nem mindennapi, nagylelkű gesztusa akkoriban semmiféle sajtóvisszhangot nem váltott ki. A hét autográf és a két másolt kézirat anyagi értékét sem határozták meg, s azóta a Queens College-ból származó Dohnányi-kéziratokat úgyszólván a teljes feledés homálya borítja.

Az utóbbi időben felelevenítettem a QCML-lel folytatott levelezést, kiderítendő, mi lett a többi, Dr. Ponte által megmutatott Dohnányi-kézirat sorsa. A *Hitvallás* zenekari szólamanyagát 1994-ben átmenetileg a QCML-ben hagytuk, elsősorban gyakorlati megfontolásból, s mert a másolói kéziratok eredetét nem lehetett azonnal megállapítani. Később Dohnányi eredeti, az OSZK-ban őrzött *Hitvallás*-partitúrájának⁵ vizsgálata közben a címdoldalon halvány ceruzabejegyzésre bukkantam: „A stimmelket magammal vittem Schindlernek előadás céljára, és Sugárral [Viktor?] küldöm vissza. [19]23. IX. 22. Kornstein Egon.” Ezen túlmenően a címdoldal verzőjén felsorolt hangszerek listája pontosan egyezett a QCML-ben őrzött szólamokéval. Miután ezt az új adatot közöltem Dr. Jennifer Oatesszal, a QCML jelenlegi főkönyvtárosával, 2006 decemberében a teljes szólamkottakészletet postázták nekem a Dohnányi Archivum címére. Ezt az újabb küldeményt azután átadtam az OSZK Zeneműtárának. Mintegy 83 év után tehát hazatértek azok a kéziratok, melyeket Kornstein Egon abban a reményben küldött el Kurt Schindlernek, hogy a New York-i Schola Cantorum műsorára tüzi a *Hitvallást*.

A Dohnányi-kéziratok részletes leírása

A QCML által adományozott Dohnányi-kéziratköteg kilenc kézirata az OSZK Zeneműtárában 1994. október 24-én az Ms. mus. 10.655–10.663 leltári számokat kapta, véletlenszerű sorrendben. Nyolc kézirat a *Hitvallás – Nemzeti ima* című kompozíciót tartalmazza számos különböző feldolgozásban, amelyek azonban méret szerint két csoportra oszthatók: 1. a *Hitvallás* című, teljes hosszúságú mű (160 ütem), amelyben Dohnányi Papp-Váry Eleménné költeményének tizenöt versszakából hetet zenésített meg (az első és utolsó versszak azonos); 2. a *Nemzeti ima* című, úgynevezett rövid (19 ütem + felütés, esetleg párütemes bevezetéssel) vagy kiegészítő verzió, egyetlen versszak megzenésítése, amely zeneileg megegyezik a hosszú verzió kódjával (a 139. ütem felütésétől a 157. ütemig), de önállóan is előadható mint fohász. A nyolc szóban forgó kézirat közül kettő tartalmazza a hosszabb *Hitvallást*: az

⁵ Dohnányi-hagyaték, H-Bn Ms. mus. 3.265: *Hitvallás*. (Magyar hiszekegy.) Papp Váry Eleménné verseire. Tenorszólo-, vegyeskar-, és zenekarra szerző Dohnányi Ernő. Partitúra. (Budapest, 1920. decz. 23. án.) – Eredeti kézirat. 30 l. – 32,5×24,5 cm.

eredeti verzió tenorszólóra és vegyeskarra, de a zenekar helyett zongorakísérettel,⁶ valamint a narrátorra és zongorakíséretre írt melodráma, opcionális kórusos kóddal. A további hat kézirat különféle kórusfeldolgozásokban tartalmazza a *Nemzeti imát*, többféle énekegyüttesre és különböző hangnemekben; ezek egy kivétellel a *cappella* művek. Az alábbi felsorolásban az átláthatóság érdekében a *Hitvallás – Nemzeti ima* nyolc kéziratát hangnem szerint csoportosítottuk. Végül az Ms. mus. 10.660, amelynek tartalma Dohnányi *Zongora-gordonka szonátája* (op. 8) részletének autográf átírata egy violinkulcsos hangszerre és zongorára, nem kapcsolódik a többi kézirathoz, valószínűleg véletlenül került a Schola Cantorum gyűjteményébe.

I. B-dúr kéziratcsoport (az eredeti hangnem)

Ms. mus. 10.656: Hitvallás (Papp-Váry Elemérné) Dohnányi Ernő. Tenor szóló vegyes vagy férfikarral, zongorakísérettel. Autográf kézirat fekete tintával, szerzői javításokkal. 12 fólió r–v (3 bifólió), 160 ütem – ez a mű úgynevezett hosszú verziója. Maestoso, Più allegro, Tempo I – Maestoso. Az R&T 4108 számú kiadványának nyomdai előzménye. Idegenkezű színes és grafitceruzás bejegyzéseket is tartalmaz. A bal felső sarokban a feltételezett lemezszám: „8316” fekete tintával, alul a „8 lemez” piros ceruzás bejegyzés a tervezett nyolc nyomtatott oldalra vonatkozik. Barna ceruzás sorbeosztás 1-től 4-ig. Ceruzával a tenorszóló sor elején: „gewöhnlich” [a szokásos módon]. Szerzői bejegyzés a 11. oldalon: „férfikar szereplésekor ez a kíséret játszandó” (két ütem, 148–149). A „Mittels” (10. l.) és „Cadenz”

Ms. mus. 10.656

⁶ A rendelkezésre álló adatok szerint ezt a teljes hosszúságú, zongorakíséretes változatot 1921. január 22-én mutatták be Budapesten (Szentmihályi Tibor – tenor; Palestrina Kórus; Dohnányi Ernő – zongora).

(11. 1.) ceruzás, idegenkezű bejegyzések a kottakép rendezésére, nagyságára vonatkoznak. A 139. ütem felütésétől kezdődik az énekkari kód, a „Nemzeti ima”, ahol beilleszthető több énekkari verzió (lásd a következő három kéziratot). Itt Dohnányi végig kiírta a vegyeskar szólamait, alatta a férfikari változatot is a 144. ütemig, onnan pedig az „etc. etc.” jelölés következik.

Ms. mus. 10.661: *Nemzeti ima*. Vegyeskarra (SATB). Dohnányi Ernő. Autográf kézirat, ceruzás vázlat+idegen kézírás (cím és szerző). 1 fólió (r–v), 19 ütem+felütés. Piros ceruzás sorbeosztás jelölve 1-től 6-ig. A bal felső sarokban „4248”, a feltételezett lemezszám fekete tintával. Az előbb leírt *Hitvallás* kódjának korábbi verziója.

Ms. mus. 10.658: *Nemzeti ima*. Vegyeskarra (SATB). Dohnányi Ernő. Autográf kézirat fekete tintával, 1 fólió (r), 19 ütem+felütés. Az Ms. mus. 10.661 jelzetű kézirat későbbi, javított verziója. Szerzői javítások az alt, tenor és basszus szólamokban a 14–16. ütemekben. Ez a verzió azonos az Ms. mus. 10.656 jelzetű *Hitvallás* énekkari kódjával. Itt nincsenek nyomdai bejegyzések, mégis ez a verzió jelent meg a *Hitvallás* című R&T kiadványban (4108. sz.).

Ms. mus. 10.662: *Nemzeti ima*. Férfikarra (TTBB). Papp-Váry Eleménné. Dohnányi Ernő. Idegen kéz másolata kék tintával. 1 fólió (r), 19 ütem+felütés. A sajtó alá rendezéshez készült kéziratos másolat. Egyéb bejegyzések piros, kék és grafit-ceruzával. A bal felső sarokban a feltételezett lemezszám: „8272” fekete tintával, alul kék ceruzás dátum [1]921 I/3 és ceruzás szöveg: „egészen úgy mint az ifjúsági énekkari alkalmazást”. Piros ceruzás sorbeosztás 1-től 6-ig, ami egyezik az R&T 4108. számú kiadványában megjelent verzióval.

II. G-dúr kéziratcsoport

Ms. mus. 10.663: *Hitvallás* (Nemzeti ima). Papp-Váry Eleménné. Melodráma, (narrátorra, zongorakísérettel). Idegen kézírás. Dohnányi Ernő, 1920. XII. 4 fólió (7 kottás oldal), 160 ütem. Ceruzás, mástól származó, színes ceruzás bejegyzéseket is tartalmaz. Az R&T 4109. számú kiadványának nyomdai előzménye. Feltételezett lemezszám „8315” a bal felső sarokban, alul a „6 lemez” bejegyzés a tervezett hat nyomtatott oldalra vonatkozik. Barna, majd kék ceruzás sorbeosztás jelölve. A QCML ajándék kéziratkötegében ez a másik teljes hosszúságú verzió a *Hitvallás*ból, a fent említett, tenorszólóra írt változat 160 ütemével zeneileg teljesen párhuzamos, transzponált verzió. A különbségek leginkább a melodráma műfajából fakadnak: itt a zongoraszólam a teljes zenei szerepet betölti, a dallamot vagy annak vázlatos elemeit végigvezeti, többnyire széles, hosszú ívekben. Ebben a kéziratban a másoló az alkalmazható énekkari kód kóruszólamaiból mindössze az első három *d* hang kezdőhelyét írta be a 138. ütemben, a következő sorok mindegyikében csupán a „kar” helyét jelölte a zongorakíséret fölött.

Ms. mus. 10.659: *Nemzeti ima* egy vagy két énekhangra, zongora- vagy harmóniumkísérettel (esetleg anélkül). Dohnányi Ernő, 1920. XII. Autográf kézirat, fekete tintával. 1 fólió (r–v), 22 ütem (19+3 ütem bevezetés). Ebben a kötegben ez a *Nemzeti ima*

Ms. mus. 10.659

egyetlen nem *a cappella* feldolgozása. Egyszerű egy- vagy kétszólamúságából, illetve a szükség esetén alkalmazható kíséretből ítélve feltehetően ez lehet a több helyen említett „ifjúsági énekkari alkalmazás”. Az R&T 4102. számú kiadványának nyomdai előzménye. Balra felül a szerző ceruzás bejegyzése: „Előadói jog fenntartva”. Egyéb idegenkezű színes és grafitceruzás bejegyzéseket is tartalmaz. Piros, illetve kék ceruzával sorbeosztás. Alul ceruzával (idegen kezű): „Ha kifér két 8° oldalra címlappal. Esetleg három.” Piros ceruzával: „2 lemez 8°”. Egy bejegyzés a többi kéziratban nem szereplő idegen kéztől, „Copyright 19?1 [olvashatatlan a harmadik szám, feltehetően 1921] Rozsavölgyi und Co. Budapest”. Ebből a változatból a két énekszólam került a *Hitvallásról* készített R&T 4109. számú nyomtatott kottájába, a 139. ütem felütésétől,⁷ a következő előadói instrukcióval: „Énekelhető az ifjúsági vegyeskar alkalmazás is. Énekkar hijján a szöveget szavalni kell.”

Ms. mus. 10.655: *Nemzeti ima*. Vegyeskarra (SATB). Dohnányi Ernő, 1920. XII. Autográf kézirat, fekete tintával. 1 fólió (r), 19 ütem+felütés. Az R&T 4101. számú kiadvány nyomdai előzménye. Egyéb idegenkezű bejegyzéseket is tartalmaz. A bal felső sarokban a feltételezett lemezszám: „8268” fekete tintával. Kék ceruzás sorbeosztás 1-től 5-ig. Alul ceruzás előadói instrukciók: „Két szólamos 1) sopr és alt (egy sor) 2) ten és basz (” kis alak. szembe egymással (egy kis rajz ábrázolja az énekkar felállását)”.

⁷ Az R&T 4109. számú kiadványába egy hiba is becsúszott: a 143. ütemben a felső énekszólamban az első hangnak *d*-nek kellene lennie.

III. C-dúr kézirat

Ms. mus. 10.657: *Nemzeti ima*. Férfikarra (TTBB). Dohnányi Ernő. Autográf kézirat, fekete tintával. 1 fólió (r), 19 ütem+felütés. Nincsenek nyomdai bejegyzések.

IV. Átirat az op. 8-ból egy jelöletlen violinkulcsos hangszerre és zongorára

Ms. mus. 10.660: [cím nélkül], felirata: „E. v. Dohnányi (from the Vcello Sonata op. 8).” Autográf kézirat, fekete tintával, szerzői javításokkal. 2 fólió (r-v), 19 ütem+felütés. Az eredeti B-dúrból G-dúrba transzponálva tartalmazza a szonáta 4. tételének 4. variációját, amelyet rövid önálló darabbá alakított Dohnányi egy meg nem határozott violinkulcsos hangszer számára – a legvalószínűbb a hegedű, esetleg fuvola is lehet –, zongorakisérettel. Valószínű, hogy a szerző önálló előadási darabnak szánta, esetleg valamelyik ismerősének vagy egyedi alkalomra, mivel bevezetést és két záróütemet is komponált hozzá, az ismétlőjeleket is beleírta, s a dalam itt az eredetivel ellentétben felütéssel kezdődik. Idegenkezű, ceruzás bejegyzés a külső lapon: „Property of M. E. Tompkins”, valamint néhány gyorsírási megjegyzés. Kiadatlan, keletkezési dátuma ismeretlen, de 1899 utáni. Feltehetően az 1920-as években készülhetett, amikor Dohnányi rendszeresen koncertezett az Egyesült Államokban, és különösen sok időt töltött New Yorkban, a családjával együtt is. Az angol nyelvű műjelölés a szerző neve alatt szintén arra utal, hogy külföldön írhatta a művet. A dinamikai és egyéb előadói utasításokat csak a zongoraszólamban jelölte Dohnányi, a dallamhangszer szólamában nincsenek artikulációs vagy dinamikai instrukciók. A tempójelzés is hiányzik, amely az eredeti változatban *tranquillo, ma in tempo* [Allegro moderato].

The image shows a handwritten musical score on two systems. The top system consists of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (treble and bass clefs). The vocal line begins with a rest, followed by a melodic phrase. The piano accompaniment features a complex rhythmic pattern with triplets and sixteenth notes. The bottom system continues the piano accompaniment with similar rhythmic complexity. The score is annotated with 'E. v. Dohnányi (from the Vcello Sonata op. 8)' and 'Property of M. E. Tompkins'. There are also some handwritten notes in pencil, including 'mf' and 'p' dynamics, and a '3' marking above the second system.

Ms. mus. 10.660

V. A *Hitvallás* eredeti zenekari változatának hangszeres szólamanyaga

Ms. mus. 3.265a: *Hitvallás*. [Magyar hiszekegy] Papp Váry Elemérné versére. Tenorszólo-, vegyeskar-, és zenekarra szerző Dohnányi Ernő, Budapest, 1920. decz. 23. án. Az Ms. mus. 3.265 számú partitúra 26 zenekari szólama: 4 VI. I., 3 VI. II., 2 Vla, 2 Vlc., 2Cb., 2Fl., 2Ob., 2Cl., 2Fg., 2Cor., 2Tr., 1Timp.+Trg. Több idegen kézírás, fekete tintával. Helyenként előadói bejegyzéseket is tartalmaz.

A *Hitvallás* szövege

A *Hitvallás* c. verset a költőnő imának és tiltakozásnak szánta az első világháborút lezáró versailles-i békeszerződést (1920. június 4.) követő nemzeti megrendülés hatására. A szöveg – tartalmából fakadóan – hamarosan egyfajta nemzeti himnusszá vált, ám később „irredentának” bélyegezték, és betiltották. Papp-Váry Elemérné mélységes érzelmeket ébresztő rövid versét az 1920 júniusában, a Védő Ligák Szövetsége által, „legfeljebb husz szóból álló imára, fohászra” hirdetett pályázatra írta, amelyet meg is nyert vele.⁸ A díjnyertes imára hamarosan „Magyar Hiszekegy”-ként kezdtek hivatkozni, és nagy népszerűségnek örvendett, mivel hatásosan foglalta össze az országban uralkodó akkori hangulatot.⁹ A költőnő e siker után felbuzdulva versét tizenöt szakaszosra bővítette, amelyben bár a háborús hivatkozások is nyilvánvalók, inkább a vallásosság, az Istenbe vetett hit kerül előtérbe. A feltámadás-fogalom központi szerepe mellett bizonyos versszakok az *Apostoli hitvallás* mintájára épülnek,¹⁰ de a vers hangvételét több bibliai zsoltár is inspirálhatta. A tizenöt versszakból Dohnányi hetet zenésített meg *Hitvallás* című művében. Megfigyelhető, hogy az általa kiválasztott keresztmetszetből (itt dőlt szedéssel kiemelve) kihagyta a legerősebb, legdrámaibb vallásos részleteket.

Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna: Magyar hitvallás („Hiszekegy”)

1. *Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.*

2. *Ez az én vallásom, ez az én életem,
Ezért a keresztet vállaimra veszem,
Ezért magamat is reá feszítetem.*

3. *Szeretném harsogni kétkedők fülébe,
Szeretném égetni reszketők lelkébe,
Lángbetűkkel írni véres magyar égre:*

4. *Ez a hit a fegyver, hatalom és élet,
Ezzel porba zúzod minden ellenséged,
Ezzel megválthatod minden szenvedésed.*

⁸ A magyar kormány rejtett támogatására utal a következő irás: „Az ország megcsonkítása elleni tiltakozás tekintetében a kormány keze meg volt kötve. Helyette és támogatásával társadalmi egyesületek léptek fel a Magyarország számára kedvezőtlen és igazságtalan békefeltételek ellen, majd a területi revízió érdekében. Különösen az 1918 végén alakult Területvédő Liga, illetve a Védő Ligák Szövetsége” (Vonyó József: „A Magyar Hiszekegy születése”, <http://www.historia.hu/archivum/2002/0201vonyo.htm>).

⁹ „Nemcsak a békekötés kérelmelhetetlen tényei hatottak, hanem az a revíziós propaganda is, mely több mint húsz éven át naponta érte az ország valamennyi korosztályát... Alig volt a korszakban hivatalos rendezvény, ünnepe, ahol nem hangzott el a Magyar Hiszekegy... A siker titka éppen az egyszerűség. A *Budapesti Hírlap* 1920. szeptember 12-i kommentárja szerint: »Ehhez nem kell kommentár. Ezt megérti a gyermek, ettől megdobb az aggastyán szíve«” (Vonyó: i. m.).

¹⁰ „Papp-Váry Elemérné sokat sulykolt irredenta sorairól elhiresült »Magyar Hiszekegy« c. verse is az Apostoli Hitvallás parafrázisa (költője még Krisztus pozíciójában is elhelyezte önmagát...)” (Fazekas Csaba: „A Miatyánk és az ő kampányuk”, *Népszava*, 2006. január 18., 7. l., in *Történelem és egyházpolitika. Válogatott publicisztikai írások, 1992–2006*. Miskolc: Bibo Kiadó 2006, 261.

5. E jelszót ha írod lobogód selymére,
Ezt ha belevésed kardod pengéjébe,
Halottak országát feltámasztod véle.
6. *Harcos, ki ezt hiszed, csatádat megnyerted,
Munkás, ki ennek élsz, boldog jövőd veted,
Asszony, ki tanítod, áldott lesz a neved.*
7. *Férfi, ki ennek élsz, dicsőséget vettél,
Polgár, ki ezzel kélsz, új hazát szereztél,
Édes madárdaltól hangos lesz az erdő.*
8. Mert a hit az erő, mert aki hisz, győzött,
Mert az minden halál és kárhozat fölött
Az élet Urával szövetséget kötött.
9. Annak nincs többé rém, mitől megijedjen,
Annak vas a szíve minden vésszel szemben,
Minden pokol ellen, mert véle az Isten!
10. Annak lába nyomán zöldül a temető,
Virágdíszbe borul az eltiport mező,
Magyar, e szent hittel mindent visszanyertél.
11. Napsugártól fényes lesz a házatája,
Mézes a kenyere, boldogság tanyája,
Minden nemzetségén az Isten áldása.
12. *Magyar! Te most árva, elhagyott, veszendő,
Minden nemzetek közt lenn a földön fekvő,
Magyar, legyen hited s tied a jövőd.*
13. Magyar, legyen hited és léssen országod.
Minden nemzetek közt az első, az áldott,
Isten amit néked címeredbe vágott.
14. *Szíved is dobogja, szavad is hirdesse
Ajkad ezt rebege, reggel, délben, este,
Véredde hogy váljon az ige, az eszme:*
15. *Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában! — Ámen!*

Dohnányi *Hitvallás* – *Nemzeti ima* című műve keletkezésének és kiadásának története

Elsa Galafrès önéletrajzában¹¹ leírta az egyházi felkérés körülményeit, melyek Dohnányit a *Hitvallás* szövegének megzenésítésére sarkallták. Először egy leendő – szintén a Védő Ligák Szövetsége által hirdetett –, a már kiválasztott magyar Hiszekegy szövegének megzenésítésére kitűzött pályázatról értesítették a zeneszerzőt 1920 októberében, de Dohnányi elzárkózott, mondván, versenyeken nem kíván részt venni. Hamarosan Demény Dezső, a Szent István bazilika karnagya¹² „azzal kereste meg Ernőt, hogy szőlistának hívja meg a karácsonyi koncertre, illetve két új kompozíciót kérjen tőle: egy zongorára írt koncertátíratot a »Mennyből az angyal« című karácsonyi énekre, valamint az újonnan meghirdetett Nemzeti hiszekegy megzenésítését.” Ezt a felkérést Dohnányi elfogadta, és az említett zeneakadémiai koncerten, 1920. december 27-én óriási sikert aratott a két újonnan bemutatott mű. A *Hitvallást* nem sokkal később újból előadták Budapesten, de ezúttal zongorakísérettel a zenekar helyett (1921. január 22.). A „Mennyből az angyal” témájára írott, *Pastorale* című, zongorára írt parafrázis hosszú távon a szerző egyik legsikeresebb alkotása lett, és azok közé a zongoradarabjai közé tartozik, amelyek nem készültek el a bemutató koncert napjáig, s így Galafrès szerint a szerző a tőle megszokott módon, a pódiumon improvizálta a finálét.

Az említett pályázat később több száz szerző részvételével lezajlott, köztük neves muzikusok is voltak (például Hubay Jenő is írt egy *Hiszekegy* című rövid vokális mű-

¹¹ Elsa Galafrès: *Lives, Loves, Losses* (Vancouver: Versatile, 1973), 266–268. Galafrès Elsa (Berlin 1879–1977 Vancouver) német színésznő, körülbelül 1913-tól 1940-ig Dohnányi élettársa, illetve felesége volt.

¹² Demény Dezső (Budapest 1871–1937 uo.) zeneszerző, egyházkarnagy. 1893-ban szentelték pappá, 1913-tól a Szent István bazilika karnagya. 1902–25 a *Zeneközlöny* szerkesztője, 1927–29-ig a Zeneakadémián is tanított.

vet). A cél az eredeti, háromsoros *Magyar Hiszekegy* szövegének megzenésítése volt. De mivel jeligével, anonim módon kellett benyújtani a műveket, keveset lehet tudni arról, hogy pontosan kik írtak, és végül kiknek a művei kerültek az 1921. május 21-i nyilvános döntőbe a Zeneakadémián. Az országos zsűri – amelyben a költőnő, Papp-Váry Eleménné és férje mellett számos méltóság és híres zeneszerző-feleség is helyet foglalt – tíz művet választott ki, s ezek fel is csendültek egy koncert keretében. 139-en adhatták le titkos szavazatukat. A győztes megzenésítés Szabados Béláé lett, amiért 20 000 koronás pályadíjat vehetett át. A mű kiadott kottájában is több alternatív előadásmód és apparátus szerepel, melyek közül a leghosszabb is mindössze 18 ütem terjedelmű.¹³

Dohnányi nagyobb lélegzetű, önálló előadásra szánt művét feltehetőleg röviddel az ősbemutató után adta ki a Rózsavölgyi és Társa; erre utal az egyik kézzel írt bejegyzés: „1921 I/3” (lásd az Ms. mus. 10.662 leírását). A kiadott példányok közül csak az eredeti *Hitvallás – Nemzeti ima* zongora-ének kottája (R&T 4108) és a melodráma (R&T 4109) áll rendelkezésünkre, melyek mindegyike évszám nélkül jelent meg. Valószínű, hogy a kiadó gyors profitot remélt a mű népszerűségétől és a közhangulattól, s ezért a *Nemzeti ima* rövidebb változatának egész arzenálját jelentette meg, így remélvén serkenteni a mű előadását a lehető legtöbb együttessel, a lehető legtöbb helyszínen.

Alberti Rezső szerint Dohnányinak a *Nemzeti imával* kapcsolatos szerződését 1923. január 22-én keltezték, a következő zárójeles megjegyzéssel: „az összes le-tétért örökáron 34.500 Korona”.¹⁴ Ez a dátum egybeesik három másik mű kiadási szerződésével is. Ide tartozik a tárgyalt művel egyidejűleg bemutatott „Pastorale zongorára (örökár: 30.000 Korona)”;¹⁵ az 1917-ben komponált és bemutatott „Variációk zongorára, op. 29 (örökár: 30.000 Korona)”;¹⁶ továbbá a szerző egyik pedagógiai közreadása: „Dohnányi–Bach: 18 kis preludium revíziója (örökár: 40.000 Korona)”.¹⁷ A négy említett közvetlenül követte még egy igen fontos szerződés, amely *A vajda tornya* című operáról szólt, „1923. II.” dátummal.¹⁸

Akármi volt is a Dohnányi-féle *Hitvallás* különféle verzióinak kiadási dátuma, a fenti adatokból arra következtethetünk, hogy mire a QCML-ben utóbb megtalált kéziratok az Egyesült Államokba érkeztek 1923 szeptembere után, többségük már megjelent. Az is valószínű, hogy a sokféle kézirat egyszerre, egy kötegben került a Tengerentúlra. Nincs közvetlen bizonyítékunk arra, hogy a művek előadására is sor került volna, bár közvetett bizonyítékok egész sora mutat e feltételezés irányába.

¹³ „1921 május 21. Hiszekegy. Papp Váry Eleménné, Szabados Béla” (Budapest: Védő Ligák Szövetsége). A kotta belső cím-, illetve hátulján a versenyről több részletet közölnek, pl. a zsűri teljes névsorát.

¹⁴ Alberti Rezső: „A Rózsavölgyi és Társa cég története 1908-tól 1949-ig”, in *Magyar Zenei-történeti Tanulmányok*, III. kötet, szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó 1973, 187–211.

¹⁵ *Pastorale (Ungarisches Weihnachtslied) / (Mennyből az angyal) für Pianoforte von Ernst von Dohnányi*. Rózsavölgyi & Co. Budapest, © 1922 (R&T 4345).

¹⁶ *Variationen über ein ungarisches Volkslied*. Op. 29. Rózsavölgyi & Co, Bp., ©1921 (R&T 4091).

¹⁷ Bach: *Kleine Präludien oder Übungen für Anfänger*. Revidiert von Ernst von Dohnányi. Rózsavölgyi & Co. Bp., ©1922 (R&T 4349). Ezt a munkát is jóval korábban, 1920 májusában fejezte be a közreadó Dohnányi.

¹⁸ *Ivas Turm. Romantische Oper in drei Akten* von Hanns Heinz Ewers und Marc Henry. Musik von Ernst von Dohnányi. Op. 30. Klavierauszug / *A vajda tornya. Romantikus opera három felvonásban*. Szövegét H. H. E. és M. H. nyomán átdolgozta és fordította Lányi Viktor. Zenéjét szerzette Dohnányi Ernő. Zongorakivonat. Rózsavölgyi and Co. Bp., ©1925 (R&T 4274). Az opera bemutatója 1922. március 18-án volt Budapesten..

A *Hitvallás*–*Nemzeti ima* helye Dohnányi életművében

Dohnányi életművében a *Hitvallást* alkalmi darabnak tekinthetjük, amit az is alátámaszt, hogy a szerző nem látta el opusz-számmal. Jellemző volt rá, hogy a különböző alkalmi és személyes felkéréseket könnyen teljesítette, és ez a tulajdonsága sokoldalú tehetségének egyik megnyilvánulása maradt egész életében. Az 1920-as évektől, Dohnányi ún. magyar periódusában a rövid, opusz-szám nélküli hazafias kórusművek oldalhajtásként jelentek meg az oeuvre-ben. E művei mindegyikében egy-egy konkrét téma vagy érzelem fejeződik ki. Ám a szerző fő alkotói erői egyértelműen az opusz-számmal ellátott művekben mutatkoznak meg inkább, amelyek közül négy nagyszabású, magyaros tematikájú mű keletkezett vagy jelent meg az 1920-as évek első felében: a *Változatok egy magyar népdalra* (op. 29), *A vajda tornya* (op. 30), az *Ünnepi nyitány nagy zenekarra* (op. 31) és a *Ruralia hungarica* (op. 32).

Dohnányi műveinek e kézenfekvő csoportosítása ellenére nem volna teljesen helyes a *Hitvallást* egy kategóriába sorolni például a *Himnusz Szent Imre királyfi-hoz* című darabbal vagy a *Diákok dalával*.¹⁹ A kompozíció összességében véve bizonyára hatásosan töltötte be rendeltetését, hiszen nyitómotívuma „fűlbemászó” dallamfordulattal indul, formája pedig drámai és koherens. Emellett több zenei összefüggés is észlelhető a *Hitvallás* és a vele nagyjából egyidejűleg komponált, imént említett főművek némelyike között. A 32. ütemben kezdődő *Più allegro* szakasz például ritmusában és motívikájában szorosan köthető *A vajda tornya* nyitórészéhez. Ennél fontosabb azonban, hogy a *Hitvallás* főtémáját idézi augmentált formában az *Ünnepi nyitány nagy zenekarra* (op. 31, a 334. ütemtől a kidolgozási részben, majd az 558. ütemtől a kódában), Erkel *Himnusza* és Egressy *Szózata* mellett.²⁰ Mindez utalhat arra, hogy a *Hitvallás* nagyobb jelentőségű volt a szerző számára, mint többi alkalmi műve. Ezt látszik igazolni az is, hogy Dohnányi később még legalább kétszer elvezényelte a darabot a Filharmóniai Társaság zenekarának koncertjein, például egy rendkívüli ünnepi hangversenyen a Zeneakadémián, 30 éves művészi jubileuma alkalmából, amelyet a rádió is közvetített.²¹ A műről hangfelvétel is készült.²² Meg kell említeni több, később keletkezett hangszeres verziót

¹⁹ Lásd „Opusz-szám nélküli művek”, in Kiszely-Papp Deborah: *Dohnányi Ernő*. Magyar zeneszerzők 17. Sorozatszerkesztő Berlász Melinda. Budapest: Mágus Kiadó 2002, 29.

²⁰ Dohnányi mondta az *Ünnepi nyitányról*: „A kidolgozásba beleszóttam az én Hiszekegyemet, amelyet a tegnap nagy részvételt eltemetett Papp-Váry Eleménné nemzeti imává lett szövegére évekkel ezelőtt komponáltam. A kidolgozás után a visszatérésben az egész nyitány egy hatalmas apoteózisban kulminál, amelynél az eredeti főtéma mellett megszólal a Szózat, a Hiszekegy és a Himnusz is. A három, már előfordult témát – főtéma, Szózat és Hiszekegy – alterálva hozza a két zenekar és ezekhez csatlakozik a rézfúvók csoportja a Himnusz rázenítésével.” Cs. A.: *Magyar Színpad*, XXVI/324, Budapest 1923. november 19. Köszönet Kelemen Évának, az OSZK Zeneműtár Dohnányi-hagyatéka gondozójának, hogy erre a dokumentumra felhívta a figyelmemet.

²¹ A *Hitvallás* előadásai Dohnányi vezényletével a Filharmóniai Társaság zenekarával: 1927. október 24., rendkívüli ünnepi hangverseny Dohnányi 30 éves művészi jubileuma alkalmából, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola nagyterme; műsor: *Ünnepi nyitány*, op. 31; E-moll zongoraverseny, op. 5 (Stefániai Imre, zongora); *Fisz-moll szvit* nagyzenekarra, op. 19; *Hitvallás* (Székelyhidyi Ferenc dr., ének, Palestrina Kórus). A hangversenyt a rádió közvetítette. 1929. május 29., Szent István bazilika; műsor: *Hitvallás* (Székelyhidyi Ferenc dr., ének, Palestrina Kórus); Bruckner: *Te Deum*; Enrico Bossi: Orgonaverseny (Schmidthauer Lajos, orgona). Csuka Béla: *Kilenc évizedt a magyar zeneművészet szolgálatában*. Budapest: Filharmóniai Társaság, 1943.

²² His Master's Voice AN 149 (1928); Victor V-V11009, V-V60001 (78 rpm) (1936); Gramophone G-AM 1282/3 (78 rpm) (1942); *Hitvallás – Nemzeti Ima*: Filharmóniai Társaság Zenekara, vez.: Dohnányi. A későbbi dátumok talán ugyanezen felvétel utángyártásai. Lásd Kiszely-Papp Deborah: „Dohnányi Ernő művei és előadóművészi munkássága hangfelvételeken” (http://www.zti.hu/dohnanyi/hu/de_arch.htm).

is, például a *Fanfare és Hiszekegy* címűt,²³ valamint egy, a Magyar Rádió kottatárában őrzött nagyzenekari *Hiszekegyet*.²⁴ Dohnányi életrajzírója, Vázsonyi megjegyzése mindenesetre elhamarkodottnak tűnik, és véleménye felülbírálatra szorul, amikor „szerzőjének valóban egyik leggyengébb művészi megnyilatkozása” gyanánt veti sutba a *Hitvallást*.²⁵

A *Hitvallás* – Nemzeti ima amerikai előadásának kérdései

Mivel a *Hitvallás* – *Nemzeti ima* egyértelműen magyar vonatkozású mű, meglepő, hogy kéziratai a messzi Egyesült Államokban bukkantak fel. Nincsen bizonyítékunk arra, hogy Dohnányinak bármilyen szerepe lett volna ebben, noha kétségkívül rengeteg lehetősége adódott volna elvezényelni saját művei közül bármit, különösen 1925-től, amikor kinevezték a New York-i State Symphony Orchestra vezető karmesterévé. De ez esetben Dohnányi helyett mások közvetíthették ki a művet, talán éppen az Amerikában letelepedett magyar diaszpóra tagjai. Mindenesetre az egyetlen konkrét adat erről a fent említett ceruzás megjegyzés Kornstein Egontól. Ha valóban Kornstein ötlete volt Amerikában is előadási lehetőséget keresni Dohnányi *Hitvallásának*, nem is választhatott volna jobban. A New York-i Schola Cantorum egyedülálló és igen nagy presztízsnak örvendő együttes volt, amely többretű kultúrmissziót látott el. Alapító karnagya, a sokoldalú karmester, zeneszerző, szerkesztő és etnomuzikológus Kurt Schindler kivételesen széles érdeklődésű és tehetségű muzikus volt. Nemcsak Európa sok országának zenéjét kutatta behatóan – különös tekintettel Spanyolországra és Oroszországra –, hanem az őshonos amerikai népek és az afro-amerikai csoportok zenéje iránt is úttörő érdeklődést mutatott. A Schola Cantorum műsorterve is tükrözte ezt az egyetemességet: izgalmas és színes volt, ami egy újságíró szavai szerint olyan ritka csemegéket kínáló koncertekben mutatkozott meg, „amelyek minden, másutt nem is hallható korszakot és iskolát felvonultattak, eredeti nyelven énekelve”.²⁶

Az egyetlen dokumentum, amely összefüggésbe hozható az Amerikába vitt *Hitvallás*-kéziratokkal, az MTA Zenetudományi Intézete Könyvtárának Dohnányi-gyűjteményéből való: a New York-i Schola Cantorum éves jelentése az 1924/25-ös idényről.²⁷ E jelentés felsorolja a hat hivatalos összkari koncertet, valamint a „kisebbségi, válogatott kórus” további fellépéseit és a különféle támogatók segítségével megrendezett öt zenés ismeretterjesztő előadást. A Carnegie Hallban 1925. február 24-én megtartott hangverseny műsorán „a cappella művek egyvelege” hangzott el. Az összefoglaló 3. lapján idézett kommentár szerint Schindler évente legalább egy

²³ H-Bn Ms. mus. 3.247 (Fanfare [és] Hiszekegy.) Fuvószekarra (3 Tr., 4 Cor., 3 Trb., T., Timp.). Eredeti kézirat partitúra: [2] lev. – 33.5×27 cm. A címlapon Manninger Vilmosnak szóló ajánlás: „Vilmosnak, Virágos Budapest, Virágos Magyarország kiállításának megnyitója emlékére, Ernő, Bp. 1929 okt. 5”. Szerzői bejegyzés a 6–7. ütemek alatt: „Ha Csonka-Magyarországból megint Egész-Magyarország lesz, ezen két taktus moll hangzata dur-ra változtatandó; a hangzó »ces«-sek helyett »ék«-ék fújandók.”

²⁴ Dohnányi Ernő: *Hiszekegy* zenekarra, partitúra és szólamok. 39 ütem. 4 VI. I., 3 VI. II., 2 Vla, 2 Vlc., 2 Cb., 2 Fl., 2 Ob., 2 Cl., 2 Fg., 4 Cor., 3 Tr., 3 Trb., 1 T., 1 Timp.

²⁵ Vázsonyi Bálint: *Dohnányi Ernő*. Budapest: Zeneműkiadó 1971, 122.; Budapest: Nap Kiadó 2/2002, 197.

²⁶ Curtis: i. m.

²⁷ Schola Cantorum of New York. Kurt Schindler, Conductor. Annual Report for 1924/25. MTA Zenetudományi Intézet Könyvtárának Dohnányi-gyűjteménye, Fond 4/1524.

ilyen előadást vállalt: „A program a világ dalirodalmának afféle elbűvölő panorámáját nyújtotta, amelyet Kurt Schindler karnagy úr évente legalább egyszer színpadra visz (W. J. Henderson, *The Sun*).” Egy másik hasonló idézet szerint „a Schola Cantorum, a tegnap esti, második Carnegie Hall-beli koncertjén visszatért a legsikeresebb vállalkozásához – minden népek dalai, Kurt Schindler értő válogatásában és betanításában... (Frank Warren, *Evening World*).” Bár a pontos műsorról a beszámoló nem közöl listát, ha Dohnányi *Hitvallása* elhangzott, akkor az valószínűleg egy ilyen koncert keretében történt. De ez nem válaszolja meg a kérdést, hogy miért vitte ki Kornstein a zenekari szólamanyagot – mindenestre könnyebb lett volna az a *cappella* verziók valamelyikét előadni, mivel azt a kórus önmagában is meg tudta volna oldani. Ha a feltételezett előadásra tényleg sor került, akkor ez bizonyára az 1924/25-ös, de legkésőbb a rákövetkező idényben volt, ugyanis Kurt Schindler 1926-ban lemondott a Schola Cantorum igazgatói posztjáról.

*

Kérdés, miként értékeljük ezt a sok évtized után hazakerült *Hitvallás*-kéziratköteget? Szimbolikus jelentőségű is lehet, hogy a – ki tudja, miért? – külföldön felejtett vagy rekedt mű ma sem nagyon kell itthon, mert esetleg olyan érzelmeket ébreszthet, amelyeket ma már nem tartanak „politikailag korrektnek”. Dohnányi számára pusztán egy alkalmi műről lehetett szó, melynek népszerűségét rosszakarói később ellene fordították. A *Magyar hiszekegy* megírását kiváltó veszteségérzet bizonyos mértékig ma is tapasztalható, és mindmáig feldolgozatlan maradt, de biztonságosabbnak tűnik elavultnak mondani e műveket, és még a létezésüket is eltagadni. Ámbár a szöveget a közelebbi múlt néhány magyar zeneszerzője is megzenésítette, például a Kossuth-díjas Bozay Attila, *Pezzo sinfonico, No. 3* című művében.²⁸ Levonhatjuk tehát a tanulságot: hiábavaló bármilyen cenzúra, mert az érzelmek – a fájdalom és a veszteség negatív érzelmeit is beleértve – művészi formában való kifejezése előbb-utóbb kikívánkozik, s ez egyúttal talán természetes, egészséges módja is lehet a sebek begyógyításának. Az mindenestre öröndetes tény, hogy a Dohnányi zeneszerzői munkásságának teljesebb összképéhez tartozó alkalmi művek is – amilyen a *Hitvallás – Nemzeti ima* – újra visszailleszthetők az őket megillető sajátos helyre.²⁹

²⁸ Olsvay Endre: *Bozay Attila*. Magyar zeneszerzők 23. Sorozatszerkesztő Berlász Melinda. Budapest: Mágus Kiadó 2002, 24–25.

²⁹ A magyar szöveg elkészítésében közreműködött Fejérvári Boldizsár.